

درآمدی بر نقش محیط و روابط اجتماعی

علی محمد اندیشمند*، امیر محمد صادقیان، اکرم السادات خیرالسادات

دانشجو کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاداسلامی واحد یزد، ایران.

دانشجو کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاداسلامی واحد یزد، ایران.

دانشجوی دکترا معماری، مدرس دانشگاه آزاداسلامی، واحد یزد، ایران.

چکیده:

از جمله مباحث مطرح در معماری و به ویژه روانشناسی معماری مقوله روابط اجتماعی و نقش آن در محیط انسان ساخت میباشد. مساله ای که این مقاله به آن می پردازد چیستی و اهمیت نقش خلوت، ازدحام، قلمروپایی در جوامع امروزی است. هدف از بررسی این مساله تبیین رویکردهایی در جهت استفاده از مبانی نظری این مقوله در طراحی معماری می باشد. در تبیین این رویکرد با استفاده از روش استدلال منطقی و تحلیل مروری با گردآوری داده ها از طریق مطالعات کتابخانه و اینترنتی می باشد. یافته های این تحقیق حاوی راهبردهای نظری برای رسیدن به خلوت مطلوب با توجه به فرهنگ هر منطقه که با اتخاذ این مبانی در معماری و طراحی میتوان به آثار مطلوب تری در معماری معاصر پرداخت. طبق این یافته ها در حوزه روانشناسی محیطی میتوان به چهار الگوی (ماشین انگاری/الگوی ادراکی-شناختی- انگیزشی/ الگوی رفتاری و الگوی بوم شناختی یا نظام های اجتماعی) اشاره کرد که به کمک معماران می پردازد.

واژه های کلیدی: خلوت مطلوب، طراحی محیطی، ایروین آلتمن، الگوها

مقدمه:

یک کار هنری، یک اتاق، یک ساختمان، یا محدوده ای از فضای سبز هر چند که از نظر انسان سنجی خوب طراحی شده باشد، ممکن است برای استفاده کنندگان «ناراحت» به نظر برسد هدف جلب توجه به معیارهای خاص تری چون خلوت، فضای شخصی، و رفتار قلمروپایی است. این عوامل ادراک راحتی و کیفیت محیط را تحت تأثیر قرار می دهند. نیاز به خلوت، فضای شخصی و قلمروپایی در انسان عمومیت دارد و به ارضای نیازهای دیگری چون امنیت، خودشکوفایی، و عزت نفس ربط دارد.

(Hall 1959, Goffman 1963, Lyman and Scott 1967, Skaburskis Sommer 1969, Altman 1975)

اهمیت و ضرورت تحقیق :

بعضی از ساختمان‌هایی که توسط معماران تحسین شده اند نیاز به خلوت و قلمروپایی را به خوبی برآورده نمی سازند. دلیل این مسئله ساده است. در اغلب موارد این رفتارها به طور ناخودآگاه بروز می کنند. بدون شناخت یک رفتار نمی توان آن را در طراحی در نظر گرفت. یکی از وظایف رفتارشناسان جلب توجه طراحان به این گونه رفتارها و چگونگی در نظر گرفتن آنها در طراحی است. یکی از اهداف نظریه طراحی محیط، توصیف و تبیین چگونگی پاسخگویی ترکیب کالبدی محیط به این رفتارها و اهمیت طراحی محیط‌هایی است که تأمین کننده و حمایت کننده آنها می باشند.

نظریه نفوذ اجتماعی

شهرت آلتمن به خاطر همکاری او با تیلر در نظریه نفوذ اجتماعی می باشد. در این نظریه او به این مطلب می پردازد که همان طور که روابط ادامه می یابد، ارتباط کلامی افراد از حالت سطحی و غیر سطحی به حالت عمیق و شخصی تغییر می یابد. اگر گفتگو لذت بخش و متمرکز باشد افراد اطلاعات بیشتری را در مورد خود به طرف مقابل می دهند.

روانشناسی محیط

آلتمن در زمینه روانشناسی محیط کارهایی را انجام داده است. او معتقد است که بین روانشناسی محیط و روانشناسی اجتماعی ارتباط نزدیکی به هم دارند و این دو رشته می توانند در پیش برد اهداف خود از یکدیگر کمک بگیرند. بعد از نظریه نفوذ اجتماعی، آلتمن توجه زیادی به رفتار انسان و ارتباطش با محیط اطراف خود داشته است.

روش تحقیق :

در این مقاله با جستجوی اینترنتی و مطالعات کتابخانه ای از روش استدلال منطقی استفاده شده است.

• خلوت

ایروین آلتمن خلوت را فرایند نظارت بر مرز متغیر خود/دیگری است تعریف می کند که در آن فرد یا گروهی گاهی می خواهد از دیگران جدا باشد و گاهی می خواهد با دیگران ارتباط داشته باشد.

در تعاریف مربوط به خلوت یک ویژگی مشترک وجود دارد. نکته اصلی این تعاریف، توانایی کنترل افراد یا گروهها بر تعامل دیداری، شنیداری و بویایی با دیگران است. برای مثال، راپپورت (1977) خلوت را توانایی کنترل تعامل اجتماعی، حق انتخاب و امکان تعامل اجتماعی دلخواه فرد تعریف کرده است. خلوت نباید به گوشه ای از جمع و تمایل به انزوا منجر شود. (Schwartz 1968). وستین (1970) چهار مقصد را که با خلوت تأمین می شوند، تشخیص داده است. خلوت، استقلال فردی را تأمین می کند، هیجانات را تخفیف می دهد، به خود ارزیابی کمک می کند و ارتباطات را محدود و از آن محافظت می کند. بنابراین خلوت از جهت رابطه بین فرد و گروه و ما بقی جامعه قابل اهمیت است.

خلوت مطلوب - خلوت کسب شده

خلوت را می توان از دو دیدگاه بررسی کرد:

- سطح مطلوب تعامل که فرد یا گروه خود آن را تعیین می کند.

- حاصل یا میزان واقعی تعامل که ممکن است با سطح مطلوب هم تراز باشد یا نباشد.

دست یافتن به خلوت:

اگر شخص دیگری وارد فضای شخصی شود فرد احساس مزاحمت می کند و عدم رضایت خود را نشان می دهد. اما در برخی موارد، ورود ناخواسته به فضای شخصی تحمل میشود. (مکان هایی چون آسانسور، ورودی سالن اجتماعات، قطارهای زیرزمینی و پیشخوان ساندویچ فروشی ها).

تفاوت های فردی در خلوت جویی:

نیاز به خلوت و ساز و کارهای تأمین آن در افراد و گروههای مختلف متفاوت است. بعضی از این تفاوتها با تحقیقات سازمان یافته تبیین شده اند و بقیه به عنوان فرضیه هایی آزموده نشده باقی مانده اند. افرادی که ضعف های اخلاقی دارند به رفتارهای ضد اجتماعی روی می آورند و به میزان زیادی تحت تأثیر شرایط محیط قرار می گیرند. فضای قابل دفاع برای این افراد اهمیت زیادی دارد.

فواصل اجتماعی افرادی که نظام ادراکی معیوبی دارند تقلیل می یابد، دلیل این است که مقدار اطلاعات کسب شده از محیط در یک فاصله مشخص در این افراد کمتر از افراد سالم است. نیاز به خلوت ممکن است در افراد با نقص فیزیکی بیشتر باشد. بعضی از پژوهشگران این نظر تحت تأثیر پیش قضاوت های افراد سالمی است که مایل نیستند افراد با نقص عضو در معرض دید عموم باشند. بر خلاف انتظار، تحقیقات نشان می دهد که در افراد برونگرا نسبت به افراد درونگرا نیاز به خلوت بیشتر است. دانیل کاپن معتقد است که افراد برونگرا تماس با محیط را دوست دارند، افراد درونگرا خانه های حیاط دار را ترجیح می دهند. نیازهای به خلوت به میزان زیادی به فرهنگ ربط دارد. طراحی محله ها، ساختمانها و اتاقها براساس رفتار انسان انجام می شود و در نتیجه در فرهنگهای مختلف تفاوتهای قابل توجهی دارد.

راپپورت معتقد است که در دید مردم نسبت به خلوت تفاوتهای اساسی فرهنگی وجود دارد. این تفاوتها در سازماندهی فضاهای داخلی و خارجی مسکن جلوه گر می شوند. فضای داخل خانه هایی که برای مردم راحت هستند به میزان زیادی تأثیر نگرشهای فرهنگی به خلوت را نشان می دهند. بعضی از مردم هر رابطه ای را بین فضاهای نشیمن، پخت و پز، غذاخوری و خواب خانه می پذیرند. مردم دیگری نیازهای خاص دارند که نه تنها ممکن است مکان اتاق را تحت تأثیر قرار دهد، بلکه مانند خانه های عربستان سعودی امکان دارد مکان در اتاقها نیز تغییر کند. در این مورد خلوت مورد نیاز بانوان شرایط ویژه ای دارد.

• ازدحام

خلوت بیش از اندازه به احساس انزوای اجتماعی، و خلوت کم به احساس ذهنی ازدحام منجر می شود (Altman 1975). ازدحام به دلیل محدود ساختن استقلال و بیان فردی موجب فشار عصبی می شود و زمینه های برقراری ارتباط دلخواه را مشکل می کند. ازدحام با تراکم جمعیتی که معمولاً با میزان جمعیت در واحد سطح (مثل نفر در هکتار) اندازه گیری می شود متفاوت است. ازدحام با احساس عدم کنترل بر محیط همراه است و تحت تأثیر ادراک فرد از میزان کنترلی است که دیگران بر مزاحمت های خود دارند.

(Rapoport 1977). قرارگاهها یا مکانهای رفتاری نباید بیش از اندازه شلوغ باشند؛ به این معنا که تعداد افراد باید با الگوی جاری رفتار تناسب داشته باشد و مردم باید فضای شخصی کافی و کنترل قلمروپایی دلخواه خود را داشته باشند.

• قلمروپایی

تعریف ایروین آلتمن (1975) از قلمرومکانی ساز و کاری فراهم آوردن خلوت است و نظارت بر مرز میان خود و دیگری است. استی (1965): رفتار قلمروی بیانگر میل تملک و اشغال فضاست و در صورت لزوم در برابر تهاجم دیگران از آن دفاع می شود. این تعاریف بعضی از ویژگیهای اصلی قلمرو مکانی را پیشنهاد می کنند. احساس مالکیت و حق انسان نسبت به یک مکان، شخصی سازی و نشانه گذاری یک محوطه. حق دفاع در مقابل مزاحمت و تأمین کارکردهایی که از نیازهای فیزیولوژیک تا نیازهای شناختی و زیباشناختی را شامل می شود. انسان و حیوان رفتار قلمروپایی را از راههای متفاوتی به نمایش می گذارند (Altman 1975). لئون پاستالان (1970) راجع به قلمرو مکانی انسان تعریفی ارائه کرده است. قلمرو مکانی فضای محدود شده ای است که افراد و گروهها از آن به عنوان محدوده اختصاصی استفاده و دفاع می کنند. قلمرو یا یک مکان، هویت روان شناختی می یابد و با احساس مالکیت و ترکیب کالبدی به صورت نماد در می آید.

در انسان، رفتار قلمروپایی حتی اگر مبنای زیست شناختی داشته باشد باز هم تابع هنجارها و معیارهای فرهنگی است (Dubos 1966, Ardrey 1965). قلمروهای انسانی از جهت اندازه و مکان تفاوتهای زیادی دارند؛ نه تنها مفهومی مکانی بلکه محصول ساخته ها و انگاره های انسان هستند و با دامنه وسیعی از موانع فیزیکی و نشانه های نمادین علامت گذاری می شوند. قرارگاه یا مکان رفتاری مورد استفاده انسان، چه یک فضای مسکونی و چه یک مکان کاری باشد، مفهومی از قلمروپایی را در خود دارد.

(Becker 1981 1982). در تحلیل روس (1968) در مورد تفاوت میان قلمرو اختیاری و قلمروهای دیگر مساله دسترسی موقت مطرح شده است.

نهایتاً می توان گفت تجاوز به قلمرو یعنی بر هم زدن خلوت.

نتیجه گیری

ایروین آلتمن از بحث در باره خلوت به مهمترین هدف یعنی رسیدن به هویت فردی بیان می کند و از مفاهیم ذکر شده در خدمت دستیابی به خلوت مطلوب کمک می گیرد و ازدحام را یکی از شرایطی می داند که از حاصل نشدن اهداف خلوت یا حصول آن ها در ازای هزینه های زیاد از حد پدید می آید. در پایان جایگاه رفتار و محیط در این حیطه به چهار الگوی (ماشین انگاری/الگوی ادراکی-شناختی- انگیزشی/ الگوی رفتاری و الگوی بوم شناختی یا نظام های اجتماعی) اشاره کرد که به کمک طراحی محیطی می پردازند.

در عصر حاضر الگوی ماشین انگاری در تحلیل های محیطی/ سیستم جریان ترافیک و تحلیل نور رنگ و گرمای محیط به کار گرفته می شود .

الگوی ادراکی شناختی که همان نقشه های ذهنی است در کار کوین لینچ دنبال شده است. (لینچ و ریو کین 1959). کار بارکر و همکارانش (بارکر 1968 و بارکر و گامپ 1964) نوعی رویکرد رفتار محور است که مشاهده و بررسی میکنند. الگوی بوم شناختی هنوز در حوزه رفتار و محیط تثبیت نشده است. اما بارکر (1968) و پیروانش (ویلمز 1973-1974) بر این عقیده اند که واحد تحقیق مناسب در این زمینه واحدی است که محیط و افراد و هر دو را در بر بگیرد.

منابع برای مطالعه بیشتر:

- [1] Mehrabian, Alber, Public places and private space: the psychology of work , play and living environments. New York: basic Books, 1976.
- [2] Newman, Oscar. Community of Interest. New York:Anchor, 1979.
- [3] Saarinen, Thomas E. personal space and Room Geography. In Environmental Planning: erception and Behavior. Boston: Houghton Mifflin, 1976, pp. 19-43.
- [4] Sommer, Rober. Looking back at personal space In Jon skaburskis, Jacqueline. Territoriality and its Relevance to Neighborhood Design : A Review. Architectural Research and teaching 3, No. 1, (1974): 39-44.
- [5] Altman, Irwin, and Martin Chemers. Culture and environment. Monterey, Ca: brooks/ Cole, 1980.
- [6] Becker, Franklin D. Personalization In Housing Messages stroudsburg Pa dowden Hutchinson and Ross, 1977, pp. 51-69.
- [7] Gardiner, Richard A. Design for safe Neighborhoods. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1978.
- [8] Hall, Edward T. the Hidden dimension, New York: Doubleday, 1966.
- [9] Meeting Man's Basic Spatial Needs in Artificial Environments. In Jon Lang et al., Designing for Human Behavior: Architecture and the behavioral sciences: stroudsbu, Pa: Dowden < Hutchinson and Ross, 1974, pp. 210-220.

[10] آلتمن ، ایروین (1382): "محیط و رفتار اجتماعی"، ترجمه علی نمازیان ، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

[11] انصاری ، مجتبی و همکاران (1389)، "بررسی حس قلمرو و رفتار قلمروپایی در پارک های شهری" مطالعه موردی : پارک ساعی"، مجله آرمانشهر، بهار و تابستان 89 ، شماره 4

سایت های اینترنتی

[12]-<http://www.lib.ir/book>

[13]-www.wikipedia.com

[14] www.net-nameh.com

کنفرانس دوسالانه جامعه و معماری معاصر

اصفهان-ایران

Biennial Conference of Community and contemporary architecture

